

Az Esterházy uradalom Dombóváron és környékén

1.

Dombóvár és környéke 1695-től az Esterházy birtokok közé tartozott egészen 1945-ig.

Először ismerjük meg a vezető tagjait a családnak, akik a hitbizomány vezetői is voltak.

Esterházy Miklós nagybirtokos főúr, nádor, a család vagyonának és hatalmának megalapozója, a dombóvári gimnázium első névadója.

Csallóközi protestáns vallású köznemesi család sarja, de már fiatalon áttért a katolikus vallásra. 1612-ben feleségül vette Mágocsy Ferenc dúsgazdag özvegyét, Dersffy Orsolyát, és ezzel a Mágocsy vagyon birtokosává lett. Mint a Habsburgok híve, vagyonát még királyi adományokkal is növelte és egyre fontosabb méltóságokat szerzett. 1616-ban bárói rangot kapott, 1617-ben Bereg, 1618-ban Zólyom vármegye főispánja, aranyaskantyús vitéz. 1625-ben a soproni országgyűlés nádorrá választotta, amely cím a király utáni legmagasabb országos méltóságot jelentette. 1626-ban II. Ferdinánd grófi rangra emelte. Része volt az 1622. évi nikolsburgi és az 1645. évi linzi béke megkötésében. Az 1622-es nikolsburgi béke rendelkezési alapján át kellett engednie munkácsi birtokát Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek. Cserébe megkapta Fraknó várát és Kismartont. Engesztelhetetlenül szemben állt az erdélyi fejedelmek függetlenségi törekvéseivel, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György felkelései ellen fegyverrel is harcolt. Szemben állt a jobbágysági törekvésekkel, ellenezte a terheiken való könnyítést, számukra a hajdú kiváltság adományozását.

Esterházy Miklós nádor.
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy László

Miután Esterházy Miklós legidősebb fia, István már 1641-ben elhunyt, a nádor halála után László, István öccse lett a család feje (1645). Ebben az időszakban került Kismarton örökös adományként a család birtokába (1647), ezt megelőzően, 1622-től csak zálogbirtokként tulajdonolták. Esterházy László 1652-ben, mindössze 26 évesen esett el a török ellen vívott vezekényi csatában, három unokatestvérével együtt. A vezekényi csata nem volt különösebb jelentőségű a törökkel vívott évszázados küzdelemben, az Esterházy-család történetébe viszont tragikus eseményként vonult be, hisz négy Esterházy maradt a csatamezőn.

Saját örökös híján testvér öccse, a mindössze 17 éves Esterházy I. Pál lett a családfő.

2.

Esterházy László
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy I. Pál

Apja, Esterházy Miklós nádor mellett Pál is az Esterházy-család legjelentősebb tagjai közé tartozik. Az ő idejében sikerült a családnak végérvényesen a magyar arisztokrácia élére kerülnie.

Esterházy I. Pál – Esterházy László öccse, Esterházy Miklós harmadik fia – 1652-ben, a vezekényi csata után vált családfővé. Császári engedéllyel és pápai diszpenzációval kötött házasságot Esterházy Orsolyával, féltestvére, Esterházy István lányával, hogy megakadályozza a családi vagyon szétforgácsolódását. Első felesége halála után Thököly Évát, Thököly Imre testvérét vette feleségül. Két házasságából összesen 26 gyermek született.

Esterházy Pál aktívan részt vett a nyugat-magyarországi területeken zajló török elleni küzdelmekben. Összesen 15 csatában vezette a Habsburgok oldalán harcoló magyar csapatokat. A Habsburgok elleni Wesselényi-féle összeesküvéshez, amelyben szinte a teljes magyar nemesség részt vett, nem csatlakozott, hű maradt a császárhoz. Az udvar iránti elkötelezettsége és katolicizmusa szinte predesztinálták államférfiúi szerepére.

A császári udvar magas kitüntetésekkel és hivatalokkal hálálta meg lojalitását. Többek közt dunáninneni főkapitány, titkos tanácsos és az Aranygyapjas Rend tagja volt. 1681-ben nádorrá választották. Karrierjének csúcspontja a birodalmi hercegi cím megszerzése volt, amelyet 1687-ben adományozott neki I. Lipót német-római császár és magyar király. A hercegi rang elnyerése nem utolsósorban arra vezethető vissza, hogy rávette a magyar rendeket, mondjanak le a szabad királyválasztásról és az Aranybulla ellenállási záradékáról. A hercegi címet Esterházy I. Pál személyesen kapta. 1712-ben a hercegi cím császári jóváhagyással elsőszülöttség szerint átörökíthetővé vált. II. József német-római császár később a hercegi címet minden fiú örökösre kiterjesztette.

3.

A családi vagyon egybentartásának céljából, Habsburg mintára, három hitbizományt alapított, két majorátust fiai, Mihály és József kaptak meg. 1713-ban Kismartonban hunyt el.

Esterházy I. Pál nádor
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy I. Mihály

1713-ban Esterházy I. Mihály lett a család és a hitbizomány feje. Politikailag nem futott be jelentősebb karriert. Az ő életében készült el a kis vadászkastély Süttörben (később Eszterháza), a Fertő-tó déli partján, amelyet három generációval később Magyarország egyik legrepresentatívabb kastélyegyüttesévé bővítettek. Esterházy I. Mihály 1721-ben, örökös nélkül hunyt el.

Esterházy I. Mihály
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy I. József

Esterházy I. József 1721-ben bátyját, Esterházy I. Mihályt követte, aki örökös nélkül halt meg. Esterházy I. József csak pár hónapig volt a család feje, még ugyanabban az évben, 33 éves korában elhunyt.

4.

Esterházy I. József
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy II. Pál Antal

Apja, Esterházy I. József korai halála után Esterházy II. Pál Antal következett az örökösök sorában. Mivel ekkor még csak 10 éves volt, 1734-ig anyja, Maria Octavia és annak sógora, Erdődy György gróf igazgatták a családi örökséget. A herceg Bécsben és Leydenben tanult, érdekelte az irodalom és a zene, ez utóbbiban tehetségesnek mutatkozott.

Esterházy II. Pál Antal katonai pályára lépett. Saját maga által toborzott huszárezred élén harcolt a Habsburgok örökösödési háborújában (1714-1748). A háborúban tábornokként szolgált. Katonai karrierjének csúcspontját 1758-as tábornagyi kinevezése jelentette. Szolgálatait már 1750-ben Aranygyapjas rend lovagja címmel ismerték el; ugyanettől az évtől császári követként szolgált Nápolyban, a Szicíliai Királyságban.

Az örökség átvételének évében, 1734-ben feleségül vette Maria-Anna Lunati Visconti őrgrófnőt, aki baráti viszonyban állt I. Ferenc német-római császárral és feleségével, Mária Teréziával.

A zenéért rajongó Esterházy II. Pál Antal idejében, 1761-ben foglalta el Joseph Haydn a kismartoni hercegi udvari zenekar helyettes karmesteri állását. Esterházy II. Pál Antal gyermektelenül halt meg 1762-ben, örököse öccse, Miklós lett.

Esterházy II. Pál Antal
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy I. (Fényes) Miklós

Amikor Esterházy I. Miklós 1762-ben megörökölte a hercegi címet és a családi vagyont, jelentős katonai karrier állt már mögötte, altábornagyi rangig küzdötte fel magát. 1764-ben a magyar nemes testőrség kapitányává nevezték ki. Ugyanebben az évben koronázási követként vett részt Frankfurtban II. József német-római császárrá koronázásán.

Az új uralkodó tiszteletére nagyszabású ünnepeket szervezett, amelyekre Goethe az „Esterházy Tündérbirodalom” kifejezést használta. A következő évben megkapta az Aranygyapjas rend lovagja címet. 1778-ban 1200 katonával támogatta II. Józsefet a bajor örökösödési háborúban. 1783-ban a császár a hercegi címet kiterjesztette a család minden fiúörökösére. Esterházy I. Miklós 1790-ben Bécsben hunyt el.

A Fényes Miklós elnevezés életvitelére, pompás udvartartására utal. A süttöri vadászkastélyt Pazar nyári rezidenciává építtette át, ahol 1773-ban Mária Teréziát is fogadta. A káprázatos kastélyt és a barokk kertet már akkoriban „magyar Versailles”-ként emlegették.

Haydnt Esterházy Fényes Miklós nevezte ki karmesterré az udvari zenekar élére. A zeneszerző kompozíciói messze az Esterházy-birtokok határain túl is ismertté váltak.

Esterházy I. (Fényes) Miklós
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy I. Antal

Antal 1790-ben, 52 évesen lett a család feje. Akár csak apja, katonai pályára lépett, mielőtt átvette volna az örökséget; 1791-től volt a magyar nemes testőrség kapitánya és az Aranygyapjas rend tagja. 1792-ben részt vett a Franciaország ellen folytatott első koalíciós háborúban.

Esterházy I. Antal gyerekként megtapasztalta apja, Fényes Miklós csillogó udvartartását és pazar ünnepeit, s maga is minden eszközzel arra törekedett, hogy rangjához illően reprezentáljon. Építettként és kultúraértő mecénásként hozott létre maradandót. A fertődi kastélyegyüttest nagymértékben kibővítette a kastéllyal szemben álló részek megépítésével. Elkészültek az istállók és az őrség épületei. A jobboldali szárnyban többek

közt a család járműállománya, hintók és szánok, a baloldali szárnyban pedig a legnemesebb és legpompásabb lovak kaptak helyet. A kismartoni kastély déli oldalán, toszkán oszlopokon nyugvó balkon is Esterházy I. Antal idejében készült. A herceg két évvel az örökség átvétele után, Bécsben halt meg.

Esterházy I. Antal
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy II. Miklós

Esterházy II. Miklós 29 évesen lett örökös és családfő. 1792-ben II. Ferenc német-római császár (aki I. Ferenc néven magyar király is volt) koronázóküldöttségének volt tagja. Az ő idejében került a bajorországi Edeltetten grófsága a család birtokába, ezáltal megkapta a birodalmi hercegi címet is.

1809-ben Napóleon felajánlotta, hogy Magyarország királyává teszi. A herceg elutasította az ajánlatot. Hogy ez a döntés az Esterházy-család Habsburgok iránti hagyományos lojalitásából, politikai széleslátókörűségből vagy a becsvágy hiányából eredt, ma már nehéz kideríteni. A Bécsi Kongresszus ideje alatt nagyvonalú vendéglátóként bécsi városi palotájában egész Európából fogadott diplomatákat.

Életstílusa hasonló volt nagyapjéhez, Fényes Miklóséhoz. Műkincseket gyűjtött, költséges életvitelt folytatott, szívesen vette magát körül az élet szép dolgaival. 1795-ben az ő idejében került Haydn ismét az udvari zenekar élére, a kismartoni kastélyt pedig alapjaiban újjátalta meg. Részt vett többek között a bécsi Burgtheater és a Theater an der Wien építtetésében is.

Tevékenysége elsősorban kulturális területen említésre méltó. A művészet minden területéről gyűjtötte a tárgyakat. A képgaléria, a rézmetszetek és rajzok, a gazdag és jól rendezett könyvtár gyűjtői szenvedélyének jól látható bizonyítékai.

A kismartoni kastély klasszicista stílusú átépítésével Charles Moreau francia építész bízta meg. A tervekben eredetileg egy operaház és egy galéria is szerepeltek, ezek azonban nem készültek el. A kastély barokk kertjét angolparkká alakították át.

Esterházy II. Miklós 1833-ban, a lombardiai Como-ban hunyt el.

Esterházy II. Miklós
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy Pál III. Antal

Esterházy Pál III. Antal élete során nagy horderejű szociális átalakulásokkal konfrontálódott. Tanúja volt a feudális rendszer alkonyának, a szociális, gazdasági és nem utolsó sorban nemzeti problémák felszínre törésének, amelyek 1848-ra érték el tetőpontjukat.

1833-ban, 47 évesen vette át a családi örökséget. Ekkorra már jelentős diplomáciai karrierre tekinthetett vissza. Császári és királyi kamarásként olyan befolyásos személyekkel volt kapcsolatban, mint Metternich és Schwarzenberg hercegek. Itáliai és nagy-britanniai nagykövetségként a nemzetközi diplomáciában is jártasságra tett szert. Bár 1833-ban átvette a családi birtokok igazgatását és az Esterházy-hitbizomány haszonélvezője lett, 1842-ig követként dolgozott Angliában.

1848 nagy kihívások elé állította. Egyrészt nem akart a magyar nemzeti érdekekkel szembe menni, másrészt a Habsburgok iránti lojalitását sem akarta feladni. Rövid ideig betöltötte az első felelős magyar kormány „király személye körüli”, miniszterének posztját, de a Batthyány-kormány Habsburg-ellenességének erősödésekor lemondott hivataláról. Az 1848-as események hatásai – a robot és a tized intézményének eltörlése – az Esterházy-család birtokait is érintették. Esterházy Pál III. Antal 1866-ban, Regensburgban hunyt el.

Esterházy Pál III. Antal
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy III. Miklós

Fiatalkorának túlnyomó részét Angliában töltötte. Sarah Child Villierst vette feleségül. Úgy mesélik, megszőktette a menyasszonyt, hogy szerelmi házasságot köthessen. A frigy rövid ideig tartott, Sarah egész fiatalon halt meg tüdőbetegségben. A herceg felesége emlékére obeliszket emeltetett a kismartoni kastélypark északkeleti sarkában.

Esterházy III. Miklós, Ferenc József bizalmasaként elkísérte az uralkodót magyarországi és erdélyi útjaira. 1862-ben megkapta a családban szinte már kötelezőnek számító Aranygyapjas rendet.

Az örökséget 1866-ban vette át. Azon dolgozott, hogy javítson az Esterházy-család katasztrofális pénzügyi helyzetén, így például 1871-ben eladta a Magyar Királyságnak az Esterházy képgalériát, amely a mai napig a Szépművészeti Múzeum gyűjteményének jelentős részét adja.

Esterházy III. Miklós 1894-ben, Bécsben hunyt el.

Esterházy III. Miklós
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy IV. Pál

Esterházy IV. Pál herceg, aki Léka (település Kőszeg szomszédságában, Burgerlandban) várában született, első felesége halála után a vesztfáliai Dülmenben Margarethe von Trauttmansdorff grófnővel kötött házasságot.

Elődeihez hasonlóan diplomáciai pályára lépett, 1864-ben Londonban attaséként, egy évvel később a vatikáni Szentszéken követként tevékenykedett. Az 1867-es kiegyezés és az Osztrák-Magyar Monarchia megalakulása után a magyar érdekeket képviselte. Aktívan részt vett a politikai életben, 1869-ben a kapuvári körzet képviselőjeként az országgyűlés tagja lett.

1871-72-ben Moson, 1872-1894 között Sopron vármegye főispánjává nevezték ki. Az örökséget apja, Esterházy III. Miklós halála után, 1894-ben vette át. A családi birtokok azonban életének nagy részében – 1865-től haláláig – végrehajtási zárlat alatt álltak.

9.

Számos kitüntetéssel ismerték el munkáját. Kinevezték titkos tanácsossá, emellett megkapta az Osztrák Császári Lipót és az Aranygyapjas rendet is, ez utóbbit 1898-ban, halála előtt két évvel.

Esterházy IV. Pál
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy IV. Miklós

Esterházy IV. Miklósnak sikerült konszolidálni a család pénzügyi helyzetét. 29 évesen vette át családi örökséget, sikeresen felszabadította a vagyont a végrehajtási zárlat alól, amely Esterházy II. Miklós életstílusából következett. A pénzügyi helyzet javulásának köszönhetően a súlyosan károsodott rezidenciákat – mint például Eszterháza vagy Kismarton – végre fel lehetett újítani.

Elődjeihez hasonlóan rengeteg kitüntetést kapott – köztük az Aranygyapjas rendet is.

A legfontosabb történelmi változás a Monarchia 1918-as megszűnése volt életében. Tévőlegesen részt vett az eseményekben, tagja volt annak a delegációnak, amely az utolsó Habsburg uralkodót, IV. Károly magyar királyt a trónról való lemondásra akarta rávenni.

1920-ban, Sopronban hunyt el.

Esterházy IV. Miklós
(Forrás: esterhazy.at)

Esterházy V. Pál

A 12. és egyben utolsó hitbizományi örökös életét sorscsapások sora keserítette meg.

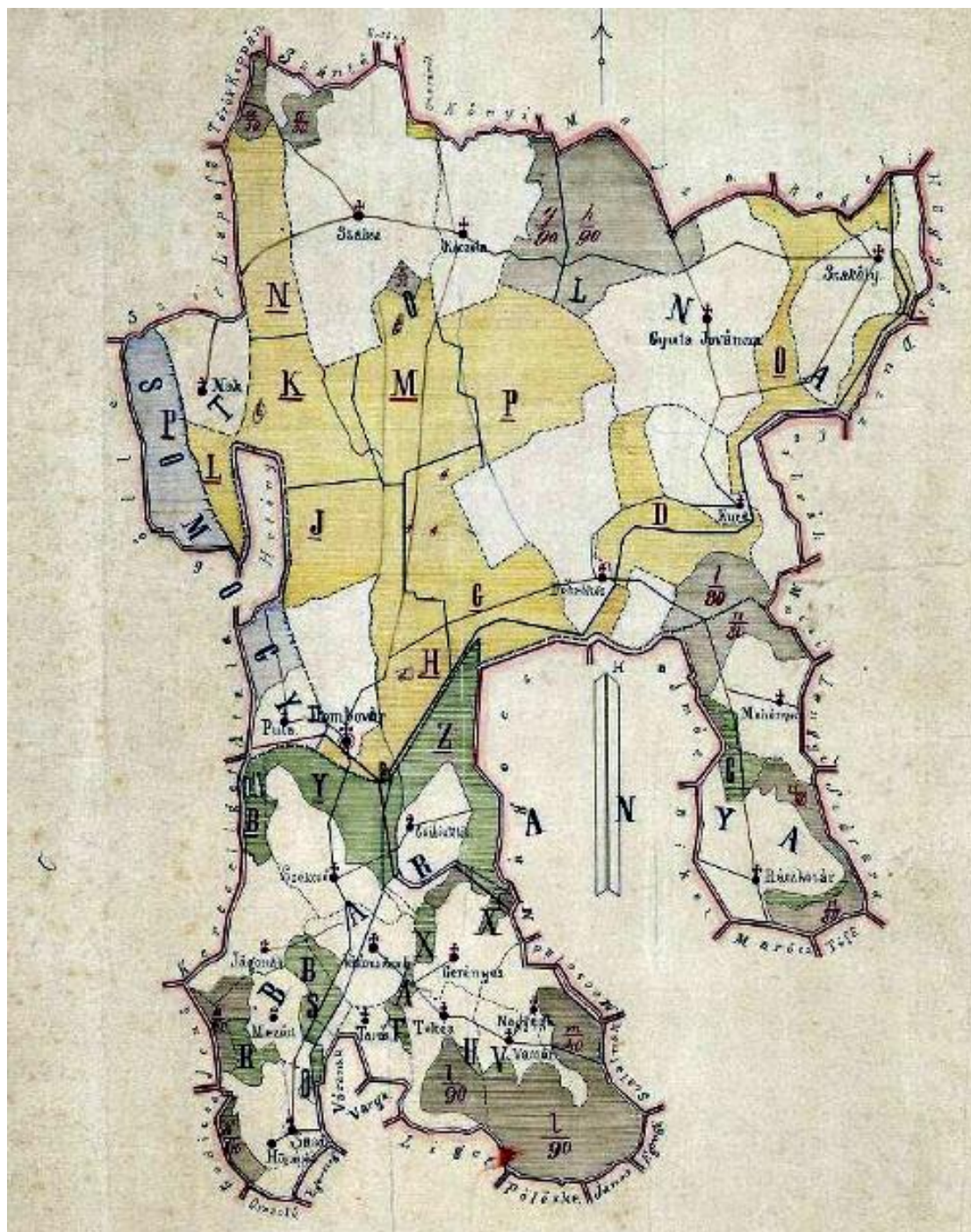
Esterházy V. Pál Budapesten folytatta egyetemi tanulmányait, 1925-ben lett az állam- és jogtudományok doktora. Édesapja korai halála után fiatalon, 19 évesen vette át a családi örökséget. Egy évvel később, 1921-ben nehéz döntést kellett meghoznia. Az új határok következtében az Esterházy-birtokok két különböző országba kerültek. Moson, Sopron és Vas megyék egyes részei képezték az új osztrák tartományt, Burgerlandot. A birtokok nagy része viszont Magyarországon maradt, ami arra ösztönözte Esterházy V. Pált, hogy elutasítsa az osztrák állampolgárságot és Magyarországra költözzön. Az Ausztriában maradt birtokrészek egy birtokigazgatóság kezelésébe kerültek.

A II. világháború zűrzavara után 1946-ban Ottrubay Melindát, a Budapesti Operaház primabalerináját vette feleségül.

1946-ban az új magyar kommunista rezsim megfosztotta vagyonától. 1949-ben vádat emeltek ellene és egy kirakatperben 15 évre ítélték. Az 1956-os forradalom alatt feleségével együtt sikerült elmenekülnie, ezután svájci száműzetésben éltek. 1989-ben Zürichben hunyt el. Vagyonát – birtokokat, kastélyokat, palotákat és gyűjteményeket – feleségére, Melindára hagyta. A hatalmas történelmi és kulturális örökség 1994-ben három magánalapítványba került.

Dr. Esterházy V. Pál
(Forrás: fidelio.hu)

Az Esterházy uradalom dombóvári kerülete.
(Forrás: maps.hungaricana.hu)

12.

Esterházy I. Pál nádor 1695-ben, tehát az igazolási eljárás elkezdése előtt egy esztendővel, létrehozta a családi hitbizományt, amelyet a 1687. 9. t. c. tett lehetővé. A törvény alap gondolata egy tekintélyes főúri vagyon famíliában történő oszthatatlan és elidegeníthetetlen fenntartása volt, az egymást követő nemzedékek előre meghatározott tagjai számára, amely a család közéleti szereplésének és rangjának megfelelő jövedelem biztosítását célozta. *Esterházy Pál* az elsőszülöttség öröklési elvén (majorátus) alapuló hitbizományt hozott létre, amelynek része lett a következő években igazolt vagy újonnan megszerzett valamennyi délkelet-dunántúli uradalom, név szerint az ozorai és a dombóvári Tolnában, valamint a kaposvári Somogyban.

A Tolna megyei majorátushoz tartozó Dombóvárhoz az Újszerzeményi Bizottság felülvizsgálati eljárásának kezdete előtt, 1695-ben jutott hozzá a nádor. Sikerült elérnie, hogy 50.000 forint kifizetése ellenében királyi adományként az övé legyen. A birtokközpontnak szánt helység csakhamar az enyészete lett, mert a Rákóczi felkelés második esztendejében, 1704-ben a magyar lakossággal ellenséges érzületű rácok – a délszláv etnikum 17-18. századi összefoglaló megnevezése – feldúlták. 1710-ben mindössze öt család lakta, 10 év múlva már 36 magyar háztartást találtak a kamarai összeírók a helységben. Igazi gyarapodása csak a 18. század közepén kezdődött el.

Az uradalmakban elmaradott gazdálkodás folyt, így szükség volt a tömeges munkaerőre. Magyarország leggazdagabb mánása, a *herceg Esterházy család* egyáltalán nem folytatott szervezett betelepítést külföldről. A század közepéig ebben a hatalmas dél-dunántúli uradalom együttesben mindössze négy településen voltak németek. Miért? Az ozorai, dombóvári és kaposvári uradalmak stratégiája abban állt, hogy minél előbb lakosokra tegyenek szert az elhagyott településeken, utána pedig az életképes és nagyobb településekre koncentrálják a jövevényeket. Az 1740-es összeírás szerint elegendő belső, tehát magyarországi telepes állt rendelkezésre. Dombóvár uradalmi központ telepeseinek 69 %-a, a szomszédos vármegyékből Somogyból, Veszprémből, Baranyából, illetve magából Tolna vármegyéből származott. További 13 % a nyugat-magyarországi Vas, Zala és Sopron vármegyékből érkezett, s csak 18 % jött a távolabbi régiókból vagy külföldről.

A dombóvári uradalom másik fontos települését, Döbröközt – idővel mezővárosát – 1702-ben kapta meg *Esterházy Pál* elmaradt nádori fizetése egy részének fejében. A település sorsa Dombóváréhoz hasonlóan alakult, a Rákóczi-felkelés idején elnéptelenedett, majd csak 1715 és 1720 között éledt újra, amikor *Pál nádor fia* – és örököse a majorátusban – *Esterházy József* betelepítette. 1720-ban 56 magyar gazda és családja művelte a helység határát, vízimalmának jövedelmén a molnár, az uraság és a lakosság osztozott.

Az *Esterházy József* által 1720-ban készítettett, az országos összeírásnál részletesebb és pontosabb jegyzék szerint az ozorai és dombóvári uradalom 19 helységében 578 családfőt vettek számba. Ha családonként a minimálisnak tekintett öt fővel számolunk, akkor a tolnai majorátusban 2890 személy élt. Ez csaknem egyötöde a vármegye teljes, ugyancsak 1720-ban összeírt – kerekített számban – 14.000 főnyi lakosságának. A korszak jellemzője a nagycsalád volt, vagy az úgynevezett családi bokr, ahol generációk éltek együtt, sőt

helyenként a szolgáló zsellért is a családhoz tartozónak tekintették. Ilyen esetekben a demográfiai szorzó akár 10, sőt 15 is lehetett. 1719-ben Alsólendvának adott instrukció felhívta a tiszttartók figyelmét, hogy a magtalanul elhalt jobbágy „ingó és ingatlan értékeire tegyék rá a kezüket. Hites személyek előtt írják össze és azonnal tudósítsák az uraságot.” A locsmándi utasítás az öröklést a Hármaskönyv szerint szabályozta. A dombóvári uradalomban a bírónak 50 forint büntetés terhe mellett jelentenie, a tiszttartónak 30 forint büntetés terhe mellett jegyzőkönyveznie kellett a háramlást.

A dombóvári uradalom árendásai (bérloi, azaz szabadmenetelű jobbágysai) a belső telek után – igazállataik számától függően – évente 0,75-2 forint földbérrel (cenzus) és kilenceddel tartoztak, továbbá évente 6 napig kellett robotolniuk aratás és szénakaszálás idején. Szabadon használhatták a települések határában fekvő pusztákat, azaz ingyen legeltethették állataikat és kaszálhattak részükre szénát, csak akkor tartoztak termény kilenceddel, ha felszántották és bevetették a határt. Új telepítésű szőlő után – akárcsak az ozoraiak – 6 évig nem adóztak. A földesúr tölgyeseiben végzett sertéslegeltetésért (makkoltatásért) sertéstizedet fizettek.

Mint már említettük a hatalmas *Esterházy birtok* két uradalomra a dombóvárira és az ozoraira tagozódott. Közülük a dombóvári volt a jövedelmezőbb, mely az Eszterházy család magyarországi uradalmi között is az első helyet foglalta el ebben a tekintetben, nem sokkal utána következett az ozorai is. 1750 és 1755 között a 33 birtok összesen 10.487,000 forinttal gyarapította a hercegi főpénztárt. Ebből Dombóvár és Ozora 1.470,000 forintot fizetett be a kiadások teljesítését követően.

1762 decemberében a kismartoni bizottság megállapította, hogy a dombóvári és ozorai tiszttartók nem tudták elvégezni a gabona, bor, kukorica, méz, káposzta, disznó, bárány és más természetbeniek összeírását, mivel a készpénzjövödelmek beszédésével voltak elfoglalva. A commissio ezért jónak látta egy fizetőmester (Rentmeister, pénztáros) alkalmazását. Az első pénztáros a dombóvári kasznár, Takács György lett.

Az uradalmakat vezető gazdatisztek képzettsége nem annyira az iskolázottságon, mint inkább a gyakorlaton, a föld népének évszázados tapasztalatain alapult. Ez magyarázza meg azt, hogy a birtokkormányzatban nem annyira az elmélet, mint inkább a gyakorlat érvényesülését láthatjuk. Az uradalomba felvett gyakornok, végig járva a számlálásra fokait, munkája során sajátította el azokat az ismereteket, melyeknek birtokában idővel a gazdaság vezetője lehetett. Előfordult az is, hogy a gyakorló ifjakat más foglalatossággal terhelték meg, akik így szakmai ismereteket nem sajátíthattak el. Jogi ismereteket nem is követeltek tőlük. 1798-ban a *dombóvári Esterházy hercegi uradalom* 13 tisztviselője közül egyedül a számtartó írnok volt jártas a magyar és a német jogban.

A gyakornoknak, járulnoknak felvett ifjak a szolgálati időtől függő számlálétra haladtak felfelé. Először írnokok, majd sáfárok, kasznárok, tiszttartók, illetve a legjobbak felügyelők lehettek. Ez azt jelentette, hogy ha valaki 18-20 éves korában uradalmi szolgálatba állott, 44-45 éves korára felügyelő lehetett. Természetesen az előrehaladás azon is múlt, hogy milyen arányban ürültek meg a tiszt állások. Ha nem volt üresedés 23 évig is írnok maradhatott az illető, mint például 1798-ban a dombóvári számtartó és a kasznár írnoka.

Kaszvár – előléptetés útján – a sáfárból lett, és így tovább. 1782-ben a meghalt ozorai felügyelő helyére a dombóvári tiszttartó került.

Egyes uradalmak korlátozták a tisztek magángazdálkodását. A fertőszentmiklósi uradalomban például a tisztek nem vezethettek saját gazdaságot. A dombóvári uradalomban nem legeltethették és tarthatták marháikat az uraság állatai között. Utazásaikhoz előfogatot nem kaptak.

A pálinkaégetés az úri regálék közé tartozott. Az úr dolga volt, hogy fejenkénti taksáért a jobbágnak is engedélyezte-e. Az 1729. évi dombóvári utasítás szerint a pálinkafőzéshez tiszta, nem dohos búzát adtak, négy pozsonyi mérőből egy akót főztek. A borsöprőből való égetés is az uraságé volt.

1766-ban Hartvig József hercegi régens azért látogatta meg a hercegi uradalmakat, hogy a helyszínen tájékozódjon az egyes birtoktestek helyzetéről, jövedelmezőségéről. A jobbágyok viszont úgy vélték, hogy az utazás titkolt célja annak kiderítése, hogyan lehet a herceg jövedelmét az ő terheik emelésével tovább növelni. Az utazásra kedvezőtlen időpontban került sor, hiszen a jobbágyok mindenütt elégedetlenek voltak az uradalmi terhekkel, főleg a robot megnövelése érintette őket érzékenyen. 1766. május 21-én a régens a dombóvári úriszékről csak a katonaság közbelépésével tudott elmenekülni az őt agyonverni szándékozó parasztok elől.

Az *Esterházy birtok* területén a 18. században a rideg állattartás volt a jellemző, egészen az 1848-as reformokig. Az ekkor bekövetkezett társadalompolitikai változások (jobbágy felszabadítás) nyomán átalakult a gazdálkodás szerkezete. Közben a család annyira eladósodott, hogy uradalmaik zárlat alá kerültek. A nádor utódai támaszkodva arra, hogy az alapító okmányt csak az osztrák marsali hivatalnál hirdették ki, egyre másra terhelték meg a hitbizományt anélkül, hogy az ellen bárki is tiltakozott volna. *Esterházy Miklós* halálával a hitbizomány annyi adóssággal megterhelve szállt át fiára, *Esterházy Pál* hercegre, hogy jövedelmei már nem fedezték a törlesztéseket. További kölcsönökhöz kellett folyamodni, főképp az 1848-as évben előállt rendkívüli veszteségek után. Pedig a hercegi vagyon óriási értékéről fogalmat nyújthat az, hogy a 12 négyszögmérföldnyi dombóvári és ozorai uradalom több mint 350.000 forintot jövedelmezett évenként. 1860-ra a 12 milliós adósság 23 millióra szaporodott. Ezen a helyzeten úgy próbáltak segíteni, hogy a dombóvári 50.000 holdnyi uradalmat is bérbe adták tőkeerős bérlőknek. A bérlők a kiváló minőségű (30-45 aranykoronás) termőföldeken bér munkásokat (cselédeket) alkalmazva aknázták ki a nagyüzemi termelés nyújtotta előnyöket. Ennek következtében jelentősen megváltozott a táj jellege is. Az addig erdős, helyenként mocsaras, legelőkkel tarkított területen 1872-re a szántóföldek aránya felülmúlta a legelőkéét. Az állatállomány összetétele is megváltozott. Az addig számbelileg meghatározó juh állomány aránya a század végére csökkenni kezdett, helyette sertés, marha és lótenyésztés vált meghatározóvá.

A terület legjelentősebb bérlője, a köznemesi Dőry család volt ekkoriban. Dőry Frigyes és testvére Dőry Lajos, Schröbel Ferenc nevű bérlőtársukkal (az *Esterházy-birtokok* egyik meghatározó bérlőjével) Esterházy Pál hercegtől Bécsben 1861. október 24-én, egy haszonbérleti szerződésben az egész dombóvári uradalmat kibérelték. Ezt a bérletet később

gyermekük folytatták, Dőry József, Dőry Vilmos és Dőry Jenő. Az ő nevükhöz fűződik elsősorban a legelők feltöretése, a juhtenyésztés visszaszorítása, a szarvasmarha- és lótenyésztés felvirágoztatása. Főleg ez utóbbiban érték el jelentős sikereket, mivel köztudomásúan a Dőryek kiváló lótenyésztők voltak. Dőry Józsefnek nem lévén gyermeke, a bérlet lejártá után a bérelt terület visszakerült az *Esterházyak* kezelésébe. Dőry Vilmos halála után felesége, Karácsonyi Erzsébet folytatta a gazdálkodást a bérlet lejártáig Felsőleperden. Dőry Jenő bérleményén nagyobbik fia Hugó gazdálkodott tovább a halála után egészen az 1930-as évek közepéig, a bérlet lejártáig.

Esterházy Pál herceg 1866-ban meghalt és halála új rendszerváltozást idézett elő. A volt adminisztráció embereit még életében bűnvádi perbe fogták, a hitbizományi javakra zárlatot eszközöltek ki, mely azzal kezdte működését, hogy a fizetéseket időlegesen felfüggesztette, a hitelezőket a családi arany- és ezüstmű és a kismartoni pincék ezer akó bora elárverezéséből befolyt pénzzel kecsegtették. Harminc évnél tovább tartott a herceg *Esterházy hitbizományi javak zárgondnoki kezelése*. *Esterházy Miklósnak* sikerült konszolidálni a család pénzügyi helyzetét. Miklós felesége a jelentős vagyont öröklő dénesfalvi Cziráky Margit volt, akinek hozománya, valamint a szisztematikus, takarékos gazdálkodás megtette a magáét. 29 évesen vette át a családi örökséget és sikeresen felszabadította a vagyont a végrehajtási zárlat alól.

Esterházy Miklós ismét jövedelmezővé tette a hitbizományt. Az újra megszervezett *Esterházy-birtokkormányzati rendszer* kapcsán 1200 embert foglalkoztattak, a hercegi birtokokon 6000 fő részesült öregségi nyugdíjban. Dombóváron is többször megfordult (1906, 1912, 1918) uradalmi ellenőrzése közben. Az ő idejében épült fel Dombóváron a hercegi téglagyár. Ő biztosította ingyen a telket a dombóvári gimnázium számára. Előszeretettel jótékonykodott. Sopronban hunyt el 1920-ban.

Esterházy Miklós herceg

(Forrás: Vasárnapi Újság 1898. november 20. (45. évf. 47. sz. p. 816 ADT))

1920 júniusában Magyarország aláírta a trianoni kényszerbékét, ezzel az korábbi országterületnek 70, míg a népességnek 60 %-a más országok államisága alá került. A béke

kapcsán a *hercegi hitbizomány* három részre esett szét. A megcsonkított ország területén maradt 223.000 holdnyi terület, Ausztriába került mintegy 110.000 hold, míg a többi, mintegy 130.000 holdnyi terület a szomszédos utódországokhoz került.

A trianoni béke évében halt meg Esterházy Miklós herceg, s az új helyzettel a 20 éves *Esterházy V. Pálnak* kellett megbirkóznia. Korábban nem volt divat az *Esterházyak* között az egyetemek látogatása, Pál herceg viszont egy évig Bécsben járt kereskedelmi akadémiára, majd Münchenben folytatta tanulmányait, ezt követően a Pázmány Péter Tudományegyetemen államtudományból doktori fokozatot nyert. Később jogi doktori fokozatot is elnyert.

Az új hitbizományi tulajdonosnak át kellett szervezni a birtokirányítást. A herceg többnyire Budapesten lakott, a Tárnok utcai palotájából irányította a munkát. A több százéves családi szokásokkal ellentétben rangon alul házasodott, felesége Ottrubay Melinda, az Operaház prímabalerinája lett.

Esterházy Pál legitimista beállítottsága mellett liberális szemléletű volt, ebből következően elutasított minden társadalmi szélsőséget. Az 1938-as Anschluss után már nem kívánt Ausztria földjére lépni. A nácik Ausztria bekebelezése során megkaparintották az ottani *Esterházy-vagyont* is. 1944-45-ben a német megszállás alatt a herceg pénzügyi segítségével sok ember életének megmentéséhez járult hozzá.

A herceg a hitbizományt 1945-ig megőrizte, gazdálkodását fejlesztette, főleg a jól működő nagybérleti rendszerrel tudta jövedelmezőségét emelni. Folytatta a Hanság telkesítését, magnemesítést létesített, korszerűsítette badacsonyi szőlészetét. Kapuváron húsgyárat, Dombóváron malmot és sertéshizlalót létesített. Erdészetét iparvállaltok létrehozásával tökéletesítette. Műbarát és tudománypártoló volt. 1938-ban 300.000 pengős alapítványt tett az orvosi kutatások előmozdítására.

A *hercegi hitbizományt* az 1945-ös földosztás végleg padlóra vitte. Az *Esterházy hercegek* minden mezőgazdasági termelésre alkalmas földjüket elveszítették, míg a hatalmas kiterjedésű erdők állami tulajdonba kerültek. A 223.000 holdas hazai hitbizományból nem maradt semmi.

A herceget 1948-ban letartóztatták, a Mindszenty-per negyedrendű vádlottjaként 15 évi börtönre és vagyonelkobzásra ítélték. 1956-ban szabadult és nem sokkal ezután külföldre menekült. Ausztriai földjei még megvoltak. Az osztrák társadalom és politika nem nézte jó szemmel a herceget, így feleségével Svájcban telepedett le. Ausztriában lévő földjei egyharmadától még életében meg kellett válnia. *Esterházy Pálnak* nem voltak gyermekei, így a korábbi hagyományokkal ellentétben halála után végrendelete szerint minden vagyona, vagyis a hitbizománya is, a feleségére szállt.

A herceg 1989-ben Zürichben halt meg, felesége 25 évvel később, 2014 augusztusában Eisenstadtban hunyt el.

(Forrás: Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai 14., Magyar Országos Levéltár kiadványai 1980. és az alábbiakban közölt cikkek.)

Dr. Esterházy Pál herceg és neje.
(Forrás: mandiner.hu)

Az Esterházy hitbizomány épületei Dombóváron.

Az Esterházy uradalom birtokközpontja a Dombóvár határában lévő Tüskepusztán jött létre. 1746-ban Wimpassinger tervezett ide magtár épületet. Az építkezéshez a közeli egykori ábrahámi kolostor köveit is felhasználták. A magtár köré hamarosan kúria és egyéb épületek is épültek. Az uradalmi épületek másik csoportja a mezőváros központja közelében épült fel.

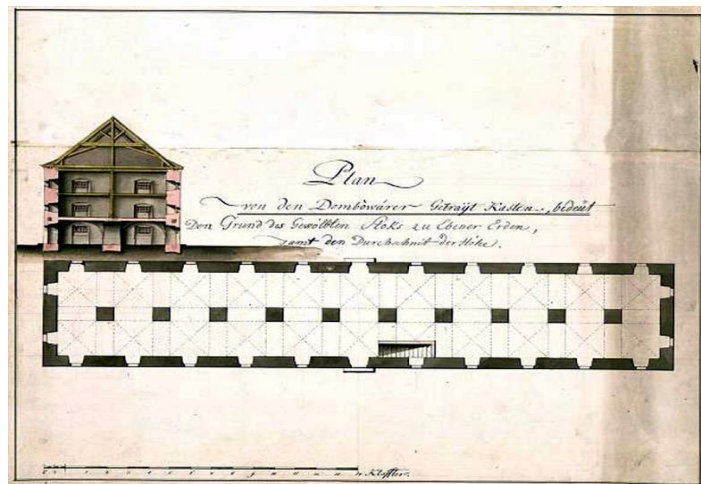
A hercegi uradalom az 1700-as évek végére kezdett megerősödni, és az uradalom irányításával megbízott jószágkormányzó, inspektor, felügyelők, erdőmérnökök, egyéb tisztviselők és szolgálók részére lakást és hivatalt építtetett. Ezek sorába tartozik a tisztartósági iroda és lakás – ez az egyik épület, melynek eredeti terve megmaradt a hercegi levéltárban, a másik a Tüskepusztai magtár – az állatorvosi lakóház, a parádés kocsis lakóház és istálló, a Korona-szálló, a „serház”, az uradalmi gazdasági iroda, a mészáros lakóház, a volt katolikus iskola épülete, és még néhány lakóház a mai Szabadság utcában, illetve a mai Kossuth Lajos utcában.

Míg Tüskepusztán gazdasági épületeket húztak fel, addig itt volt az adminisztratív központ reprezentatív építményekkel. Itt épültek fel egymás után a hercegi házak L alakú tömbjei, az utcafronton hosszan elnyúló homlokzattal. Dombóváron is épült gazdasági épület 1751-ben, egy több szintes magtár a mai Szepessy és Riesz utcák között. A magtárhoz felhasználták az egykori vár kőzetanyagát is.

Dombóvár legszebb uradalmi épülete az egykori Korona-szálló, amely 1810 körül épült klasszicista stílusban. Időnként összehívták a környék kerületeiből a jószágkormányzókat eligazításra. Részükre szállásról is gondoskodott az uradalom, és e célból építtették a Korona szállót. Az emeleten 5 vendégszoba és egy nagy terem állt a tisztartók rendelkezésére. A földszinten 6 vendégszoba, „csapszoba” és konyha, valamint kamra volt. A földszintet – hasonlóan sok szántóföldhöz, kocsmához és egyéb épülethez – bérbe adta az uradalom. A bérleményhez tartozott még egy kb. 9x18 méteres nagyságú istálló és egy 9,6x16,5 méteres fészker is, melyek a Korona udvarán álltak és a szállóba betérő vendégek rendelkezésére álltak.

(Forrás: Az alábbiakban közölt cikkek.)

18.

A magtár terve.
(Forrás: hungaricana.hu)

Hercegi ház az Esterházy utcában.
(Forrás: DRSzN fb. csoport)

A Korona-szálló.
(Forrás: DRSzN fb. csoport)

Emlékezzünk meg az utolsó öt felügyelőről, aki a dombóvári uradalmat igazgatta:

1. Fröhworth József 2. felsőőri Paál József 3. Bölöny Ödön 4. Havas Béla 5. Pesthy Károly

Valamennyien igyekeztek segíteni Dombóvárt, de különösen igaz ez Paál Józsefre, aki igen sokat tett Dombóvár fejlődéséért, gyarapodásáért. Nagyon nagy szerepe volt abban, hogy Dombóváron gimnázium, járásbíróház létesülhetett, itt telepedett le és tanított az Orsolya rend stb. Neki köszönhető az is, hogy vajgyár és sertéshizlalda létesült Dombóváron. Őrá igaz a legjobban, hogy ahol tudott segített, ha kellett a lakása helyiségeit ajánlotta fel az induló Faics-féle magán polgári iskolának, ha kellett, mint katolikus világi vezető az egyháztól szerzett erkölcsi és anyagi támogatást. Tevékenységéhez képest kevésbé van megbecsülve Dombóváron, akár csak az újdombóvári városrész létrejöttében nagyon sokat tevékenykedő Saguly Károly.

Az idézett cikkek és írások időrendben, a megjelenés szerint lettek leírva.

Pesti Hírlap 1848. augusztus 13. (133. szám p. 3. ADT)

Szeszgyár-bérbeadás.

Egy nagyszerű szeszgyár czélszerű gőzgépezettel, vascsöveken magától folyó, rézcsapok által eresztendő vízzel s minden szükséges készüléttel naponként 90 köböl burgonya kiégetésére alkalmazottan ellátva, Tolnamegyében Dombóvár mezőváros melletti tüskei pusztán – *főméltóságú herceg Esterházy Pál dombóvári uradalma részéről* – folyó 1848-ik évi szeptember 25-én több évekre bérbeadandó. – Bérelni szándékozók jelentsék magukat Dombóváron az uradalmi tiszttartói hivatalnál, hol bővebb értesítést időközileg is vehetni.

Budapesti Hírlap 1884. január 30. (4. évfolyam 30. szám p. 8. ADT)

Pályázat felügyelőségre.

A kerületi felügyelő állomására *főméltóságú Esterházy Miklós herceg Dombóvári és Ozorai uradalmaiban* pályázat nyittatik.

E hivatal rendes járandóságai: egyezer hatszáz forint készpénzben, évenként szabad lakás kerttel, udvarral, istálló, szín sat. épületekkel Dombóvár városában; 4 forint napidíj szabad szállítással hivatalos utazás esetén, végre igény nyugdíjra a megállapított nyugdíj-szabályzat értelmében.

A kor színvonalán álló képzettség a mezőgazdaság külön ágaiban egyesülve fedhetetlen névvel, és a hivatalos magyar nyelv teljes bírásával a megkívánható kvalifikáció.

Sajátkezű folyamodások folyó évi március 31-éig mint zárhatárnapig „*az Esterházy hercegi javak zárgondnoksága központi igazgatóságához Kis-Mártonban (Sopron megye)*” címezendők.

A hivatalba lépés napja f. é. július hó 1-ére esetleg szeptember 1-ére van határozva.

Kis-Márton, 1884. január 9-én.

Esterházy Miklós herceg javai zárgondnoksága.

Budapesti Hírlap 1885. augusztus 31. (5. évfolyam 235. szám p. 5. ADT)

Frühwirth József, *herceg Esterházy ozora-dombovári nyugalmazott felügyelője*, a hercegi uradalmak egyik legrégebbi tisztje, e hó 20-án 75 éves korában elhunyt Dombováron.

Fővárosi Lapok 1885. szeptember 02. (22. évfolyam 207. szám p. 2. ADT)

Dombóvár.

... A walesi herceg e szavai jutottak a minap eszembe, midőn Dombóváron *Esterházy herceg* egyik uradalmában jártam. Ez több uradalmakkal együtt, 1862 óta zárlat alatt s bérbe ki van adva. A mostani herceg atyái ugyanis nem csak negyvenezer, de négyannyinál is terjedelmesebb, 167 négyszeg mérföldre terjedő harminchárom uradalmak jövedelmével sem érven be, annyi adósságba verték magokat és utódaikat, hogy 1862-ben az ezen uradalmakat huszonkilenc évre szabad beruházással nemcsak haszonbérbe adták ki, hanem a majorátushoz szorosan nem tartozókat, például Ipoly-Pásztót, Bujákot, Derecskét el is adták. Sőt a süllyedő hajó megmentésére, a nagyszerű képtárt is el kellett adni, melyet a nemzeti kormány egymillió háromezrezer forintért vett meg. A zárlat évei nem sokára letelnek, de – mint mondják – a sok beruházások megtérítése s az újabb önálló gazdálkodási erők beszerzésére, az uradalmak bérletét újabb husz évre adják ki.

A zárlati bérletből kap a herceg háromezrezer forintocskát évenként, állami adóra megy háromezrezer forint, a többi a jószágkezelésre s az adósság törlesztésére fordítják.

...

Pesti Napló 1898. december 29. (49. évfolyam 359. szám p. 6. ADT)

Az Esterházy hercegi vagyon.

... Pedig a hercegi vagyon óriási értékéről fogalmat nyújthat az, hogy a hitbizományt alkotó huszonnégy uradalom közül csupán a tizenkét négyszögmérföldnyi dombovári és ozorai több mint 350,000 forintot jövedelmezett évenként, az öt négyszögmérföldnyi kapuvári majdnem félannyit, csak legelője volt ezer hold. A többi kisebb uradalmak közül csak a 60,000 holdnyi véghelesi s a 20,000 holdnyi lévai uradalmat emeljük ki, nem is említve a süttői, fraknói, alsó-lendvai, csobánci, kaposvári, szent-lőrinci, ipoly-pásztói, bujái (Nógrád), derecske-kisvárdai (Bihar-Szabolcs), levenci, szádvári, stb. uradalmakat melyek évi bevételei, negyven évvel ezelőtt meghaladták a 600.000 forintot, azonkívül nagy értéket képviseltek a bars megyei báthi és prándorfi, a zólyom megyei ocsovai és nagyszaltnyai, Nógrádban a diós-jenői, Biharban a fekete-bátori erdőségek melyek közül csupán ez utóbbi 4000 holdat tett ki, de részint alig látta hasznát valaki, részint pedig közprédálul szolgált,

boldog-boldogtalan lopta, úgy hogy volt olyan uradalom, ahol a szomszéd uradalomban tíz fűrész-malmot foglalkoztattak a hercegi erdőkben lopott fa fűrészelésével.

Nem számítottuk ide a hercegi család bécsi bérházainak értékét, amelyek évi jövedelme szintén megütötte az 50.000 forintot. . . .

Budapesti Hírlap 1900. november 23. (20. évfolyam 322. szám p. 15. ADT)

Esterházy herceg és Kiss Ignác.

Híre járt, hogy Esterházy Miklós szakít a főbérletek rendszerével. Tudvalevő, hogy Vas Gereben Esterházy herceg ozorai uradalmában, éppen Ozorán született. Első kézből vette tehát azokat az adatokat, melyeket „Emlékezések Ozorára és Tamásira” című elbeszélésében lelünk. Leírja ebben, mi módon történt az 1812-iki híres nagy-ozorai vadászat, melyhez hasonló nem igen volt Európában és hogyan adott alkalmat a dombóvári uradalom jövedelmeinek mesés fokozására.

A herceg nagy figyelemmel viseltetett a vidékbeli birtokosok iránt s őket a vadászatra jó előre meghívatta. Főleg gondja volt arra, hogy lengyeltóti Kiss Ignác, derék magyar gazda mindig meg legyen híva, mert neki is volt vadaskertje. Kiss Ignác élénk eszű, derült társalgó, azonkívül szókimondó ember volt s éppen ezért nagyon kedvelték az idegen urak.

A vendégül szintén ott időző Razumovszky herceg beszéde közben kérdi a birtokos hercegtől: - Miklós mennyi jövedelmed lehet alsó uradalmaidból? (Ezalatt értették Ozorát, Dombovárt, Szentlőrincet, Kaposvárt és Lendvát). A herceg a javakról jegyzéket hordott magánál s megmutatta, hogy az összes uradalmak jövedelme teszen nyolcszázezer váltó forintot.

Kiss Ignác mit sem törődve azzal, hogy a hercegi főkormányzó, Szentgály ur is jelen van, minden tartózkodás nélkül mondja: - Ha hercegségednek ezeket az uradalmait én kormányozhatnám, legalább is még egyszer annyi jövedelmet teremtenék elő. – Legyen – mondja a herceg örömmel. - De fizetés nélkül – teszi hozzá Kiss Ignác. Kiss Ignác átvette a kormányzást.

A dombóvári nagy uradalmat addig, bár huszonkét ispánságra volt felosztva, még sem kezelték egész terjedelmében házilag, hanem nevetséges olcsón bérbe adták. Kiss Ignác bérlés helyett felébe adta ki a földeket, s 1816-ban csupán zabot többet mértek be 120.000 mérőnél. Hozzájárult, hogy abban az évben a gabona ára nagyon fölment és Kiss Ignác adott szavát nagy szerencsével váltotta be, mert az alsó uradalmak közül már az egy dombováriból is bevettek 800.000 váltó forintot, s ugyanebben az évben az összes hercegi jószágok kilenc millió váltó forintot jövedelmeztek.

Gazdaság Történeti Szemle 1905. (pp. 320-323. ADT)

A Dombóvári Uradalom a XVIII. század elején.

22.

Az Esterházy hercegi hitbizomány 54,075 kataszteri holdra terjedő dombovári uradalma Uj-Dombovár (Curgó, Dalmand, Kondor, Leperd, Mászlony, Nosztány, Szarvasd, Tur és Tüskés puszták) határán 28,887 hold.

Ó-Dombovár község határából	20 hold
Gyula-Jováncza község határából	77 hold
Döbrököz Község határából	154 hold
Ó-Kurd község határából	2 hold
Uj-Kurd község határából	2947 hold
Szakály község határából	188 hold
Kocsola község határából	19 hold
Szakcs község határából	407 hold
Nack község határából	23 hold
Pula község határából	968 hold
Gölle (Inám pusztá) határából	2468 hold
Kapos-Szekcső község határából	1604 hold
Sásd község határából	63 hold
Tékes község határából	785 hold
Vaszar község határából	2492 hold
Nagyágh község határából	1037 hold
Mekényes község határából	1087 hold
Tótfő község határából	2 hold
Ráczkozár község határából	1347 hold
Meződ község határából	859 hold
Hörnyék község határából	530 hold
Jágonak község határából	1050 hold
Vásáros-Dombó határából	254 hold
Csikóstöttös határából	2007 hold
Gerényes határából	668 hold
Tarrós határából pedig	110 hold területet foglal magában.

Nomina hospitum in Dombovár (Dombóvárhoz csatolt, kinevezett):

Buda Gecei, Tóth Palkó, Egerszegi István, Perenta András, Buda János, Törő Miska, Szabó István, Korbács Gergely, Karácson János, Szücs Martzin, Kercseligeti Máté, Törő Gecei, Kiss Imre, Kanász Peti, Egerszegi János, Németh János, Andok György, Török György, Kis Ferencz, Szikszai Mátyás, Törő Jankó, Herke István, Keresztes Ádám, Csizmazia András, Kis-György Jankó, Horváth András, Papp Gergely.

Iquilini (zsellér):

Csapó János, Csonka Martzin, Kanász Gecei, Szekeres János, Bőr Ispány, Dombai Pál, Mihályfi Palkó, Lehőtz Ádám.

Ezen helység az elmúlt háborúval éppen teljességesen elpusztított volt a rácز nemzet által, úgy hogy csak egy lakosa sem maradt.

Az után, akik némelyek meg maradtak, haza jöttek s máshonnan is szaporodtak. Nem örökös jobbágyok, hanem arendatariusok. Fizet minden gazda az uraságnak esztendőnkint arendát két-két forintot, zsellér pedig egy-egy forintot. Azért minden új esztendőben a lakosokat újonnan számba köll venni.

Az uraságnak szántást, vetést nem tesznek; hanem tartozik minden gazda s minden zsellér esztendőn által hat napot gyalog szolgálni, azt pedig szénatakarás vagy aratás alkalmatosságával, a mely munka a kettő közül szorgosabb.

Az uraságnak mezei vetéseiből, tudni illik: buzából, rozsból, árpából, tönkölyből, zabból, kölesből, kukoriczából, borsóbul, lencsébül, kilenczedet adnak, s azt magok szépen az uraság embere, vagyis kileczedő, jelen létében asztagba rakják, kit az uraság részes nyomtatókkal elkészíttetvén, tartoznak a megírt helységbeli lakosok az uraság granáriumjába szemül behordani.

Nem különben bárányokból, gidákból, rajméhekből is kilenczedet adnak, non eveniente autem nona, minden báránytól censust tíz-tíz pénzt, gidátul öt pénzt, rajméhektől is tíz pénzt.

A bárányokat circa medium maji szokták conscribálni, a rajméheket pedig occasione nonationis frumenti, melyek mindazonáltal őszig – míg fölveretésöknek ideje eljönne – a gazdáknál hagyatnak.

Ugyan a búzakilenczedlés alkalmatosságával föliratnak a nyári malaczok is, melyektől mindeniktől tartoznak egy-egy garas pázsitpénzt fizetni.

Ezeknek magok határján semmi makkos erdeje nincsen, hanem körül belül az uraságnak elég makkos erdeje lévén, mikor az uraság maga erdein makkot adhat, eotum máshova nem szabad marháikat bérölni, tali autem in casi az uraságnak tizedet szoktak adni, az öregbül öreget, a sűdőbül sűdőt, non eveniente decima minden öreg darabtul huszonöt pénzt, sűdőtul tizenöt, malacztul pedig öt pénz censust.

Mínthogy éppen semmi határja valamely darab gyöpnél egyéb nem volna, az uraság in quantum nekik szükséges, megengedte Mászlony nevű pusztáját, úgy más Uga és Szállás nevű pusztácskáit nekik élni, a honnét ugyan kaszálástul és pascuátiótul semmit nem fizetnek, hanem amit rajtok szántanak, vetnek, abból a feljebb írt mód szerént kilenczeddel tartoznak.

A helységnek csekély voltához képest, minthogy a mészáros ott eddig nem subsistálhatott volna, mészárszék nem is volt; ha jövőendőben lenne, az uraság számára lenne, melyet a tiszt tartoznék kötelessége szerént mentül jutalmasabban kiarendálni.

A korcsma Szent-Mihály naptól fogva karácsonyig a helységé, karácsonytól fogva pedig Szent-Mihály napig az uraságé. A lakosok az uraság borát nem tartoznak haszonként árulni, hanem ott az uraságnak pinczéje lévén a tiszt tartozik jó korcsmárosról provideálni, a kinek minden pozsonyi akó kiárulásától gyertyapénzzel együtt tizenkét pénz a fizetése. A seprűt (hacsak éppen nem oly alávalók a borok, hogy a seprűjének semmi hasznát nem lehetne venni,) felényi áron tartoznék fizetni mint a bort, egy akóban hatvan itcze tiszta bort és négy itcze seprűt számlálván; azonban minden ötven akó borhoz a borivók számára ad az uraság egy pozsonyi mérő-búzáat kenyérnek.

Itt az uraságnak vámja is vagyon, mely a néhai boldog emlékezetű méltóságos herczeg, magyarországi palatinus, *Esterházy Pál uram őherczegsége* mint ide való néhai örökös úr subscriptiója s pecsétje alatt való vectigal mellett hites vámos által exigáltatik. A vámos maga fáradságáért negyedes a proventusban. Ha contraband esik, annak fele az uraság tisztje igazságos elintézése szerint a városnak, fele az uraságnak cedál.

Itten rettenetes hosszú híd vagyon, melyet ezen dominium (includaltatván Döbrököz nevű helység is) tartozik csinálni, juxta proportionem minden helység, melynek repartitioja a vámosnál szokott állani, s mikor valamely helységnek a része elrongázik, ő tartozik hírré adni az uraság tisztjének, a kinek kötelességében vagyon, hogy azon helységgel, kinek része, reparáltassa.

A túskei gátnál is vagyon két darab híd, melyeket a jovánczai lakosok csinálnak.

A megírt dombovári lakosok, midőn országgyűlése volna, vagy temetés, vagy lakodalom interveniálna az uraság részéről: tartoznak proportió szerint contribuálni: úgy ha az uraság számára vadak vagy más victuálék küldetnének föl: vagy marhástul, vagy pénzül concurrálni, ha a szükség úgy hozná magával a tiszt mellett lóval is szolgálni, úgyszintén a tiszt alá kocsit is adni midőn az uraság dolgában vagy vármegye gyűlésére megyen, - azomban esztendőnként in sorten gratificationis egy őzet, két nyulat, egy pár császármadarat adni, - azomban midőn az uraság mézbeli kereskedést indítana, annyi áron, mint másnak eladnák a mézeket szabad megtartani, sőt az iránt való parancsolatot meghallván, nem szabad másnak adni, sub poena contrabandi.

Mindjárt közel napkelet felől vagyon egy Tüske nevű szép pusztája az uraságnak ahol, midőn a feljebb is titulált méltóságos herczeg idejében a háború előtt ménesből, gulyából s más feles marhákból álló oeconomiaja lött volna őherczegségének, alkalmas major volt, de azután a háborúban elrongázott s elpusztult; minthogy azóta is semmi olyas oeconomia ott nem volt, reparatioja nem volt annyira szükséges; állani fog tovább a méltóságos uraság kegyes dispositióján, ha casu quo valamely majorságot indítana.

A major alatt igen szép és circiter hatvan baglyatermő rét vagyon, melyet a tisztek az uraság részére szoktak kaszáltatni.

Azon praediumon szoktak mind őszi s mind tavaszi majorságbeli vetései lenni az uraságnak, melyeket a jobbágyság teszen, kinek rendi oda alább a jobbágyhelyeknél declaráltatni fog.

Ugyan a megírt pusztán egy alólcsapó egy kerekü malma is vagyon az uraságnak; a molnár harmados benn.

Ugyan más pusztá is mindjárt szomszédságban Szarvasd nevű; annak rétjeit is az uraság számára kaszálják, in reliquo földjeit, kit döbrököziek, s kit a Kapus vizén alul valók szántják kilenczedjében.

Tolnamegyei Közlöny 1906. augusztus 02. (34. évfolyam 31. szám p. 3. ADT)

Esterházy herceg Dombóváron.

Esterházy Miklós herceg július 21-én Szentlőrincről Dombóvárra érkezett Haller József kir. tanácsos, jószágigazgató, Paál József kerületi felügyelő és Szolnoky Dezső uradalmi mérnök kíséretében s Döry József házában szállt meg. Vasárnap d. e. a hatóságok és magánosok tisztelgéseit, a kérelmezőket nagy számban fogadta s a 6 órai gyorsvonattal Budapest felé elhagyta a várost.

Somogyi Hírlap 1906. augusztus 26. (3. évfolyam 193. szám p. 5. ADT)

Csikótelep Dalmandon.

Az *Esterházy hercegi dombovári hitbizományi uradalom* dalmand-sütvényi bérccsoportján a katonai kincstár csikó és ménes telepet rendez be s e végből a hercegi uradalom kb. 600,000 korona értékű építkezést fog még az idén elkezdni s 1907. október hó 1-ére befejeztetni. Az árlejtés közelebbről rövid lejárattal ki fog íratni; akik a munkákra pályázni akarnak a költségvetési űrlapokat s ajánlati mintát Molnár Endre hercegi építésznél 100 korona befizetése ellenében megkaphatják. A bánatpénz 30,000 korona lesz.

Tolnamegyei Közlöny 1911. január 15. (39. évfolyam 3. szám p. 4. ADT)

Dombóvár küldöttsége a minisztereknél.

Dombóvár községnek nyolcvantagu küldöttsége járt mult kedden a képviselőházban. A küldöttség, melyet Szluha Pál országgyűlési képviselő vezetett, először Zichy János gróf vallás- és közoktatásügyi miniszternél tisztelgett. Illés Gyula községi főjegyző a minisztertől római katolikus főgimnázium fölállítását kérte, megemlítve azt is, hogy *Esterházy Miklós herceg* az iskola céljaira ingyen telket ajánlott föl. A miniszter kijelentette, hogy az ügy kedvező elintézése elől semmiképp sem akar kitérni, mert méltányolja a küldöttség szónoka által kifejtett indokokat. Reméli, hogy a kérést a községek az érdekeltségeknek és *Esterházy hercegnek* a támogatásával a lehető legrövidebb idő alatt elintézhethi.

Tolnamegyei Közlöny 1912. február 11. (40. évfolyam 6. szám p. 3. ADT)

Herceg Esterházy Dombóváron.

A Dombóváron felállítandó főgimnázium ügyében kíséretével január 30-án megjelent *herceg Esterházy*. . . . Megérkezés után a központi uradalmi hivatalba ment, honnét rövid tartózkodás után kíséretébe véve még Bölöny Ödön kerületi felügyelőt, gyalog ment ki Ujdombóvár felé és megtekintette a gimnázium számára kijelölt telkeket, melyek közül a Bezerédj-utca bejárata mellett levőt kívánta az iskola helyéül. . . . *Herceg Esterházy* ittléte alatt tisztjein kívül senkivel nem érintkezett, sehol látogatást nem tett és senkit nem fogadott. Összes Dombóvárt érintő információit helybeli kerületi felügyelőjétől és tisztjeitől vette. Ez pedig herceg Esterháznak is, de nekünk is a legmegnyugtatóbb lehet.

Tolnamegyei Közlöny 1912. március 03. (40. évfolyam 9. szám p. 4. ADT)

Egy érdekes pör befejeződése.

Esterházy Miklós herceg négy évvel ezelőtt fegyelmi ítélettel elbocsátotta hilibi Haller József udvari tanácsos, volt kormányzóját és egyuttal a hitbizománynál érvényes fegyelmi és nyugdíjszabályzat értelmében nyugdíjigényétől is megfosztotta. . . . A fegyelmi ítéletben a herceg megállapította, hogy kormányzója gondatlanságával és szabálytalan eljárásával a *hitbizományi uradalomnak* sok kárt okozott. . . . A per négy éven át folyt. A törvényszék a hétfői napon meghozott ítéletével Haller József volt kormányzót nyugdíj iránti igényével elutasította, megállapítván, hogy Haller József hivatalában gondatlansággal a *hercegi hitbizománynak* nagy károkat okozott és így őt a herceg szolgálatából fegyelmi ítéletével jogosan bocsátotta el és jogosan fosztotta meg nyugdíjigényétől is.

Tolnamegyei Közlöny 1912. szeptember 22. (40. évfolyam 39. szám p. 3. ADT)

Telekadományozás.

Esterházy Miklós herceg 6330 négyszögöl területet ajándékozott a Dombóváron építendő katolikus főgimnázium részére. Ezzel a telekkérdés végleg el van intézve.

Tolnavármegye és a Közérdek 1915. október 07. (11. évfolyam 80. szám p. 2. ADT)

Esterházy herceg nagylelkűsége.

Esterházy Miklós herceg elhatározta, hogy félmillió korona összeggel felépít a Kárpátokban egy egész falut, hogy ott a háborúban rokkanttá vált alkalmazottairól egész életükre gondoskodjék.

Tolnavármegye és a Közérdek 1918. június 13. (16. évfolyam 24. szám p. 2. ADT)

Esterházy Miklós herceg Dombóváron.

Esterházy Miklós herceg nemrég bizalmi kíséretével Dombóváron járt, teljes inkognitóban. Katonai uniformisban járta be tanácsosai s a dombóvári uradalmi főtisztek társaságában a környező uradalmakat és a dombóvári uradalmi épületeket is mind megsejmelte. Utjában megtekintette a most épülő Orsolya zárdát is, mely hatalmas román-stilű épület gyönyörű fekvésével, nagyszerű beosztásával élénken érdekelte. Jager Berchmana főnöknő vezetésével a zárdai növendékek tisztelegtek a herceg előtt és Juhász Anna kereskedelmista bennlakó növendék kedves beszéddel üdvözölte a magas vendéget, ki látható jó érzéssel fogadta a szép szavakat.

Tolnavármegye és a Közérdek 1918. szeptember 19. (16. évfolyam 38. szám p. 3. ADT)

Esterházy herceg telket ajándékozott nyolcszáztizenhárom családnak.

Az országos hadigondozó hivatalnál nagyszerű ajándékot jelentett be *Esterházy Miklós herceg*. – A Dunántul 86 községében, részben beépített belsőségeket ajándékozott 813 család elhelyezésére. A herceg ajándékának az értékét még növeli az az engedmény, amellyel felhatalmazást ad a hadigondozó hivatalnak, hogy amennyiben hadirokkantak nem a kijelölt községekben kívánják igénybe venni a telkeket, azok eladhatók és a befolyt vételáron a hadirokkant neki tetsző helyen kaphat telket. *Esterházy herceg* nagylelkű példáját bizonyára utánozni fogják gazdag mánásaink, akiket különben hasonló adományozásra fel fog szólítani az országos hadigondozó tanács éppen most megalakult propagandabizottsága.

Budapesti Hírlap 1923. október 17. (43. évfolyam 234. szám p. 7. ADT)

Esterházy herceg bérbirtokai.

A legnagyobb egykézben levő magyarországi vagyontárgy az *Esterházy hercegi hitbizomány*, a melynek ma pusztá földbirtok-telekértéke 2000 milliárd koronára tehető. A hitbizományi nagykonceptióju jövedő terveit még igazságügyminisztersége előtt Nagy Emil, a hercegi jószágok akkori legfőbb vezetője dolgozta ki. A terv maga abban áll, hogy az 1926-tól egymásután lejáró bérbirtokokat fokozatosan házi kezelésbe veszik át. . . . A házi kezelésbe veendő birtoktesteken a lehető legbelterjesebb üzemvitelt kívánják meghonosítani, e célra – a bérlők által közben már felépített malmokon és sajtgyárakon kívül – hussertés feldolgozására hatalmas telepet emelt Eszterházán, de a másik központi ipartelep, a dombóvári is már épül, egyelőre másfélmilliárd korona költségelőirányzattal. Ez a környékbéli hercegi birtokok kenyérgabonájának felőrlésére nagyméretű modern gőzmalmot, kekszgyárat, hizlalót és husfeldolgozó-telepet fog magában foglalni. . . . A házi kezelésbe való átvétel óriási munkáját és anyagi terhét megkönnyíti a bérletek fokozatos lejáratí határideje, mely a dombóvári komplexumban például 1925-tel kezdődik és – a túskei bérlet lejáratával – csak 1932-ben fejeződik be. 1925. november 1-ével jár le az első nagy hercegi bérlet, Vásárosdombó, ezt követi egy évvel utóbb Alsó-Leperd, a borjádi és szakcsi bérceport, Csurgó, Inám, Mászlony, Nagykoná, Nosztány, Tárkány, Ürgvár, 1927.

november 1-én járnak le az ozorai uradalomhoz tartozó összes bérletek s öt évvel később a túskei uradalom bérszerződése.

Pesti Hírlap 1925. május 07. (47. évfolyam 102. szám p. 19. ADT)

A dr. herceg Esterházy Pál tulajdonát képező kapuvári sonka-, szalámi- és finom hentesárugyár kizárólag a herceg saját gazdaságaiban nevelt és hizlalt állatokat dolgozza fel. A nagyszabású, legmodernebb berendezésű husárugyár készít: tiszta sertéshusból „Esterházy-téliszalámit”, „Rábaközi” csemegeszalámit, sertés- és marhahusból különféle kolbászarukat, fiatal angol sertésből prágai módra pácolt sonkát és finom füstölt husárukat stb.

Köztelek 1925. december 25. (35. évfolyam 102-103. szám p. 1587. ADT)

Haszonbérbeadási hirdetmény.

A dr. Herceg Esterházy Pál hitbizományi uradalmához tartozó, Tolna és Baranya megyékben fekvő alábbi gazdaságok 1926. évi november 1-től haszonbérbe adatnak:

1. Borjád-szakcsi gazdaság	1709 hold
2. Csurgói gazdaság	807 hold
3. Inámi gazdaság	2382 hold
4. Margitmajor-meződi gazdaság	1154 hold
5. Nagykondai gazdaság	1801 hold
6. Szarvasdi gazdaság	1045 hold
7. Tárkányi gazdaság	688 hold
8. Ürgevári gazdaság	905 hold

Mindegyik gazdaság el van látva megfelelő bérlői lakással és gazdasági épületekkel. A gazdaságokkal átadatik szántás, szalastakarmány és szalma.

A birtok megtekintésére engedélyt ad a hercegi Gazdasági Felügyelőség, Dombóvárrott. Bérleti szerződés ugyanott vagy a hercegi Központi Igazgatóságnál, Eszterházán (Sopron megye) megtekinthető.

Bérleti ajánlatok kizárólag írásban tehetők és ajánlott levélben küldendő a Főméltóságú Herceg Esterházy Pál hitbizományi birtokos ur címére (Budapest, I., Tárnok-utca 9 szám) 1925. december hó 31-ig.

Eszterháza, 1925. november 28.

Hercegi Központi igazgatóság.

Pesti Napló 1927. augusztus 14. (78. évfolyam 184. szám pp. 3-4. ADT)

A kontinens leggazdagabb földbirtokosa.

A herceg huszonhat éves. . . A birtok? Erről a „Gazdacímtár” beszél:
Szántóföld 72371 hold

29.

Kert	338 hold
Szőlő	360 hold
Rét	26355 hold
Legelő	16723 hold
Erdő	92331 hold
Nádas	1380 hold
Földadó alá nem esik	<u>12383 hold</u>

Összesen: 222.241 hold . . .

Pál a tizenkettedik Esterházy herceg 19 éves, a bécsi kereskedelmi akadémia hallgatója volt, amikor a hitbizomány ura, herceg Esterházy Miklós 1920. április 6-án Sopronban meghalt. Az új földesúr félbeszakította tanulmányait, hazajött Miklós herceg temetésére, bevárta nagykorúsítását, azután átvette az óriási vagyon kezelését.

Esterházy Pál herceg ekkor már túl volt életének talán legkülönösebb eseményén: kétszer tett érettségi vizsgát! Egész az érettségiig tiszta jeles tanuló. A proletárdiktatúra alatt, 1919-ben tette első érettségi vizsgáját. Ezen a vizsgán – meglepetésre - jót kapott matematikából. Erre még egyszer nekiment az érettségi vizsgának, az egyetlen „jó” jegy miatt másodszor érettségizett és második érettségije már jelesen sikerült. . . .

- „Én uraim nem a beszéd, hanem a munka, a cselekvés embere akarok lenni, éppen ezért nem is beszélek”

Herceg Esterházy Pál maturált, azután Bécsben befejezte kereskedelmi tanulmányait. Bécsből Münchenbe ment, ahol egy évig az erdészeti főiskola hallgatója volt. Közben jogot tanult. Megszerezte a jogi és államtudományi doktorátust. Nyelveket tanult. Ma a magyar nyelven kívül kitűnően beszél németül, franciául, angolul és oroszul. . . .

Az Esterházy birtok százezer embernek ad kenyeret. Ez a kenyér holtig tart. A hitbizományban szolgálatot teljesítő tisztviselők, alkalmazottak és uradalmi cselédek szolgálati rendszere kihalásra van építve. Aki az Esterházyakat szolgálja, az holtáig az Esterházy-vagyon jövedelméből él. Aki megöregedett az uradalom szolgálatában özvegye és árvája életéről is a hitbizományi uradalom gondoskodik. Hadiárva otthont tart fenn a herceg. A hadirokkantaknak bérletben, tűzifában, anyagban nyújt támogatást. A hercegi birtok községeiben Pál herceg fél-fél hold rétet adományozott a hadirokkantaknak, hogy annak széna- és sarjűterméséből tehenet tarthassanak. És Magyarország minden népjóléti intézménye megkeresi herceg Esterházy Pált. A herceg 26 éves!

Dr. Esterházy Pál herceg.

(Forrás: Pesti Napló 1927. 08. 14. (78. évf. 184. sz. p. 3. ADT))

Tolnamegyei Újság 1933. december 13. (15. évfolyam 98. szám p. 2. ADT)

Esterházy Pál herceg a vármegye szegényeinek.

Dombóvár, Döbrököz, Tamási, Tengőd és egyéb községek szegényeinek, mint minden évben az idén is nagyobb mennyiségű fűtőanyagot és élelmiszert osztat szét karácsonyra *Esterházy Pál herceg*. Az ajándékból 50 métermázsza liszt és 200 köbméter fa jut Dombóvárnak.

Somogyi Újság 1935. november 21. (17. évfolyam 265. szám p. 2. ADT)

Saját kezelésbe veszi Esterházy herceg bérbeadott birtokait.

Rövidesen megszűnik a dombóvári hétezer holdas bérlet s a lejáratkor a többi hercegi birtok is saját kezelésbe kerül. Mintagazdaságokat létesítenek a házi kezelésbe vett birtokokon.

Ismeretes, hogy Dombóváron, de Somogymegyében is bérleti kezelésben vannak az *Esterházy-hercegi uradalom* birtokai. Ezek a bérleti szerződések mostanában járnak le s mintegy 5-6 év múlva az utolsó nagyobb birtokbérleti szerződés is megszűnik. Az uradalom most elhatározta, hogy a hercegi birtokokat a bérleti szerződés lejárta után nem adja ki tovább bérbe, hanem házi kezelésbe veszi és azokon mintagazdaságokat létesít, hogy így is a kisgazdákat a korszerű termelésre taníthassák. . . .

Budapesti Közlöny 1937. április 25. (71. évfolyam 93. szám p. 1. ADT)

A magyar királyi miniszterelnöknek a minisztérium nevében tett előterjesztésére *dr. Galánthai Esterházy Pál hercegnek* a magyar királyi titkos tanácsosi méltóságot adományozom. A vonatkozó kéziratomat idezárom.

Kelt Budapesten, 1937. évi április hó 24. napján. Horthy s. k. Dr. Darányi Kálmán s. k.

Magyarország 1937. november 25. (44. évfolyam 268. szám p. 7. ADT)

Évek hosszú során át következetesen távol tartotta magát a politikától. Abban, hogy nem mutatta be okmányait és nem kérte felvételét a felsőházi választók névjegyzékébe, nem kell feledékenységet keresni.

Magyarázata ennek egyszerűen az, hogy a herceg álláspontja tíz év alatt sem változott meg. Máig is az a felfogása, hogy aktív politikával nem kíván foglalkozni. *Herceg Esterházy Pál*, a hitbizomány ura 19 éves kora óta úgy érzi, hogy országos fontosságú nagy munkát végez a hitbizomány kezelésével és ebben a munkájában gátolná őt minden politikai szerepvállalás. . . .

Pesti Napló 1938. március 03. (89. évfolyam 50. szám p. 11. ADT)

Kultuszminiszteri köszönetek adományokért.

31.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter *dr. herceg Esterházy Pálnak* őszinte köszönetét nyilvánította azért, mert a dombóvári kir. kat. *Esterházy Miklós nádor* gimnáziumnak diákjóléti célokra 5000 pengőt adományozott.

Új Idők Lexikona 1938. (p. 2170. ADT)

Esterházy Pál hg. 1901.

1920-ban lett a hitbizomány ura. Jeles műbarát és tudománypártoló, számos alapítványt tett, így 1938-ban 300.000 pengős alapítványt az orvosi kutatás elősegítésére.

Dunántúli Napló 1946. február 09. (3. évfolyam 33. szám p. 2. ADT)

. . . A földreformellenes törekvések egyik igen szembeötlő bizonyosságát szolgáltatja az „*Esterházy Hercegi Hitbizomány Dombóvári Kerületi Felügyelősége*” is. . . . És most ez ellen a kisajátítás ellen horkan fel a hercegi hitbizomány dombóvári kerületi felügyelősége nevében dr. Incze Ferenc. Eltekintve mindentől – igen furcsának találjuk a „hitbizomány” védelmében megfújt éles harcikürtöt éppen most, a köztársaság megalakulása idején. . . .

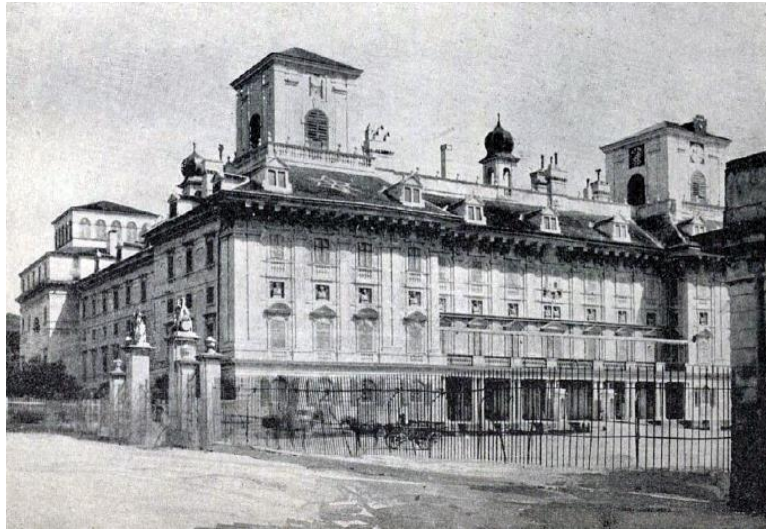
Az eszmei községek kialakulásának története (p. 423. ADT)

. . . Újdombóvár az *Esterházy hitbizomány* 12 önálló pusztájából alakult s 1877-ben 21.610 kataszteri hold területe volt. Az uradalom azonban ezzel nem elégedett meg s a szomszédos községekből újabb pusztákat csatoltatott Újdombóvárhoz, amelyek vagy vékony főlzalagok révén, vagy egyáltalán nem függtek össze a községgel, teljesen figyelmen kívül hagyva a községek határának területi összefüggésére vonatkozó törvényes intézkedéseket. Így jött létre az immár 34.942 kataszteri hold területű uradalmi község négy egymással össze nem függő határrésszel, belterület nélkül. A közigazgatás a község határának délnyugati szélén, Dombóvár község mellett székel s onnan próbálta igazgatni a járás egész területén szétterpeszkedő községet, amelynek legszélső pontja a központtól több mint 30 km távolságra volt!

Esterházy címer.

(Forrás: facebook.com)

A kismartoni Esterházy kastély.

(Forrás: Vasárnapi Újság 1898. 11. 20. (45. évf. 47. sz. p. 816. ADT))

Az összeállítás nagyobb részben az Arcanum Digitális Tudománytár (ADT) oldalain fellelhető anyagokból készült.

Hivatkozások a cikkek és írások mellett.

Összeállította: Vati László Dombóvár, 2023. március 09.

Az összeállítás részben vagy egészben szabadon felhasználható az összeállítóra való hivatkozás után.